

Razvoj javnog tužilaštva u savremenim muslimanskim zemljama

Sead Bandžović

Sažetak

Među tekovinama pravne modernizacije koja je zahvatila muslimanske države tokom XIX i XX vijeka bilo je uvođenje javnog tužilaštva u njihove pravne sisteme. Bio je to krupan korak prema stvaranju modernih pravnih sistema u ovim državama, čije pravne tradicije nisu poznavale ovaj pravni institut. Njegovo etabliranje imalo je dvostruku ulogu: izgradnju stabilnog pravnog sistema koji će omogućiti zaštitu prava i sloboda svim građanima ali i ograničiti pravo na krivično gonjenje isključivo na državu, čime bi se eliminisala mogućnost daljih zloupotreba. U ovom radu prikazan je razvoj javnog tužilaštva u trinaest savremenih muslimanskih država Sjeverne Afrike, Bliskog Istoka i Južne Azije. One su pristupile izgradnji ovog instituta na različite načine, a tužilaštvo se, zbog raznih političkih, pravnih, kuturnih i drugih okolnosti suočavalo, a i danas se suočava, s izazovima koji u znatnoj mjeri određuju njegov sadašnji i budući razvoj.

Ključne riječi: javno tužilaštvo, modernizacija, muslimanske zemlje, krivično pravo

Iz domena funkcionisanja pravnog sistema jedne zajednice kao jedno od najbitnijih pitanja izdvaja se ono o pravu na gonjenje počinitelja krivičnih djela i načinu zaštite prava pojedinca u slučaju njihove povrede. Kroz historiju su se smjenjivala brojna rješenja ovog bitnog problema: od primitivnih društvenih zajednica, gdje je pravo krivičnog gonjenja pripadalo žrtvi pa sve do XIX vijeka, kada se u evropskom pravu pojavljuje javno tužilaštvo, organ ovlašten da u ime države procesuiru počiniocima krivičnih djela. Time se pravo na krivično gonjenje s pojedinca preni-

jelo na državu kao rezultat tendencije konsolidacije državne vlasti i moći na jednom mjestu. Načini uspostave javnotužilačke djelatnosti u zemljama širom svijeta različiti su. Predmet ovog rada jeste pojava i razvoj ovog pravnog instituta u muslimanskim zemljama pod uticajem šerijatskog prava, kao i u drugim muslimanskim zemljama, sa sekularnim uređenjem, pod uticajem evropskih pravnih sistema. Prilikom istraživanja korištene su historijske komparativne i tekstualne metode. Konsultovana je raznovrsna literatura: od relevantnih knjiga, naučnih članaka, publikacija sve do internetskih izvora i baza meritornih, raznih vladinih, naučnih i drugih institucija. Cilj istraživanja je analiza i predstavljanje razvojnog puta tužilačke funkcije, modaliteta njene primjene u različitim muslimanskim zemljama, te faktora koji su uticali na njen oblik, osobenosti i način funkcionisanja. Pravna priroda javnog tužilaštva ustvrđuje se, u biti, na osnovu odnosa ovog organa i izvršne vlasti.

Republika Turska

Nakon grčko-osmanskog rata i potpisivanja Mirovnog sporazuma u Lozani 1923, na ostacima Osmanskog carstva proglašena je Republika Turska, moderna i sekularna država na čelu s Mustafom Kemalom Atatürkom, njenim osnivačem i prvim predsjednikom. Za vrijeme njegove vladavine sproveden je niz reformi u svim segmentima društva da bi se Turska što više približila modernim evropskim tokovima.¹

To se najviše vidjelo u pravnom sistemu, koji napušta šerijatsko pravo, a počinje se s uspostavom novog pravnog sistema po uzoru na evropski, ponajviše putem tehnike pravnih transplanta, tačnije prenošenja pravnih rješenja iz jednog pravnog sistema u drugi. Transplante možemo podijeliti u tri kategorije. Prvu predstavlja situacija u kojoj narod preseljavanjem na neku novu teritoriju na kojoj ne postoji civilizacija prenosi svoje pravo. Druga kategorija obuhvata slučaj kada se jedan narod seli i prenosi svoje pravo na novu teritoriju na kojoj već postoji neka civilizacija koja je po stepenu razvoja na nižem nivou u odnosu na pridošlice. Pod trećom kategorijom podrazumijevaju se oni slučajevi kada jedan narod dobrovoljno prihvati znatan dio prava drugog ili više naroda.² Turski građanski

1 Prvi predsjednik Republike Turske – Mustafa Kemal Atatürk, “otac moderne turske nacije, ideologije i države”, započeo je preobražaj Turske u modernu republiku. Kemalizam je obilježio ovu državu u XX vijeku, gradeći je na temelju šest načela: sekularizma, republikanizma, nacionalizma, etatizma, populizma i reformizma. Nova ideologija okrenula se zapadnjačkom principu nacionalnih država, tretirajući pritom Zapad kao “civilizacijski i ideološki centar”.

2 Alan Watson, *Pravni transplanti - Pristup uporednom pravu* (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010), str. 63.

zakonik usvojen je 1926. recipiranjem Švicarskog građanskog zakonika, što bi se u odnosu na prednje izložene modalitete transplanta moglo svrstati u treću kategoriju. Građanski postupak također je uređen prema švicarskim rješenjima. Oblast trgovačkog prava regulisana je po uzoru na Njemačku i Italiju. Promjene su nastupile i u oblasti krivičnog prava. Krivični zakon recipiran je iz Italije, ali se u oblasti krivičnog postupka odustalo od italijanskog krivičnog procesnog prava zbog njegove kompleksnosti. Stoga se pristupilo recepciji njemačkog prava. Turski Zakon o krivičnom postupku (*Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu CMUK*) stupio je na snagu 1929. i predstavljao je istoimeni recipirani njemački zakon usvojen s minimalnim izmjenama. *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu* ostao je na snazi sve do 2005, kada je donesen novi Zakon o krivičnom postupku.³ S promjenama u krivičnom postupku uvedene su novine i u institut javnog tužioca.

Novoosnovana Republika Turska nastavila je s izgradnjom i modernizacijom javnog tužilaštva držeći se i dalje francuskih pravnih rješenja. Termin *Procureur de la république* (bos. 'javni tužilac') usvojen je kao *Cumhuriyet savcısı*. Prema takvom uređenju, javni tužilac djeluje kao predstavnik države i njene vlade. U skladu s tim, zadaci javnog tužioca kreću se od borbe protiv kriminaliteta do predstavljanja države u građanskim stvarima na osnovu zakonom utvrđenih ovlaštenja. Prvi moderniji turski propis o ovoj oblasti predstavlja Zakon br. 469 (*Mebakimi Şer'iyenin İlgasına ve Mebakim Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun*) donijet 1924. godine. Njime su uređena prava, obaveze kao i poslovi turskog javnog tužilaštva. Ovaj propis prestao je važiti 1983. godine. Zamijenjen je Zakonom o tužiocima i sudijama br. 2802 (*Hakimler Savcılar Kanunu*). Rad turskog tužilaštva, pored navedenog propisa, regulisan je i drugim, dodatnim aktima: Zakonom o krivičnom postupku br. 5237 i Statutom o organizaciji, funkciji i jurisdikciji prvostepenih sudova opće jurisdikcije i regionalnih sudova opće jurisdikcije br. 5235 donesenim 2004. godine.⁴ Posebnim Zakonom br. 469 u turskom pravosuđu uspostavljen je institut šefa javnog tužilaštva. Ranije navedenim Zakonom o sudijama i tužiocima iz 1989. u sudski postupak je uveden pomoćni tužilac. Dekretom br. 360 izvršeno je razdvajanje funkcije javnog tužioca i šefa tužilaštva u dvije zasebne cjeline.⁵ Danas je javno tužilaštvo u ovoj zemlji ustrojeno, po hijerarhijskom principu, na tri nivoa pri osnovnim, distriktnim i vrhovnim sudovima: na najvišem se nalazi *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı* (javno tužilaštvo pri kasacionom

3 Feridun Yenisey, *Criminal Procedure Law in Turkey* (Lawrence: University of Kansas, 2015), str. 1, <https://law.ku.edu/sites/law.ku.edu/files/docs/istanbul/criminal-procedure-istanbul-2015.pdf>, pristupljeno 21. 5. 2018.

4 Hacı İbrahim Açikel, *Foundation Of European Public Prosecutor's Office and Its Prospect Effects On Turkish Prosecution System* (Maastricht: European Law School – Faculty of Law, 2011), str. 9-10.

5 Selahattin Doğan, „Chiefs Of Public Prosecutors' Administrative Duties And Authorities In Turkey Türkiye Cumhuriyet Başsavcılarının İdari Görev ve Yetkileri“, *Law & Justice Review*, 4:1 (2013), str. 136-158.

sudu). Pri uspostavi modernih turskih pravosudnih institucija posebnim Zakonom br. 4695 od 10. januara 1945. raniji Apelacioni sud zvanično je preimenovan u današnji Kasacioni sud (*Yargıtay*).⁶

Članove tužilaštva na ovoj instanci imenuje predsjednik republike na mandat od pet godina. Prethodno se tajnim glasanjem između članova ovog suda nominuje pet kandidata. Po isteku mandata lice koje je već bilo nosilac pravosudne funkcije može biti ponovno nominovano kao kandidat.⁷ Pri apelacionim, distriktnim sudovima djeluje *Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı*, a kod osnovnih sudova *Cumhuriyet Başsavcılıkları* (Republičko glavno tužilaštvo).⁸ Nezavisnost sudstva, mandat sudija i tužilaca, organizacija pravosudnih institucija, supervizija sudija, tužilačkih organa, vojnih sudova te dužnosti viših sudova uređeni su Ustavom Republike Turske iz 1982 (čl. 138–160).⁹ U slučaju teže povrede zakonom dodijeljenih dužnosti, protiv tužilaca se pokreće postupak pred Ustavnim sudom Turske (*Anayasa Mahkemesi*). Sličan postupak predviđen je i za krivična djela koja počine drugi državni funkcioneri, uključujući predsjednika republike, predsjedavajućeg turskog parlamenta, članove vlade, sudije sa svih sudskih instanci, kao i vojne sudove zaključno sa predsjednikom i članovima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća.¹⁰ Prema Zakonu o uspostavi i dužnostima prvostepennih i apelacionih sudova br. 5235 odjel javnog tužilaštva osniva se u svakom okrugu gdje postoji pravosudna institucija, po kojoj ovo tijelo dobiva ime. Odjel se sastoji od šefa javnog tužilaštva i određenog broja javnih tužilaca. Ukoliko postoji potreba, na osnovu saglasnosti Ministarstva pravde i Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, može se imenovati i dodatan broj zamjenika tužilaca. Prema čl. 18 navedenog zakona, zadatak šefa tužilaštva sastoji se u predstavljanju tužilaštva, raspodjeli rada između tužilaca uz nadziranje njihovog rada i obavljanju drugih zakonom određenih poslova.¹¹ Obaveze javnog tužioca uređene su odredbama br. 20, 21 i 22. U obim poslova tužioca spadaju sljedeći zadaci: obavljanje svih potrebnih procesnih radnji, dužnosti i poslova dodijeljenih od strane šefa tužilaštva kao i njegovog predstavljanje kada je to potrebno.¹²

6 „History of General Prosecution Office of the Supreme Court of Appeal“, <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/history/1085>, pristupljeno 28. 5. 2018.

7 *The Judicial System Of Turkey And Organisation Of The Ministry Of Justice* (Ankara: The General Directorate Of International Law And Foreign Relations), str. 23.

8 Açıkel, *Foundation Of European Public Prosecutor's Office and Its Prospect Effects On Turkish Prosecution System*, str. 10.

9 *The Judicial System Of Turkey And Organisation Of The Ministry Of Justice*, str. 8.

10 *The Judicial System Of Turkey And Organisation Of The Ministry Of Justice*, str. 20.

11 Doğan, „Chiefs Of Public Prosecutors' Administrative Duties And Authorities In Turkey Türkiye Cumhuriyeti Başsavcılarının İdari Görev Ve Yetkileri“, str. 143.

12 Sezer Gökhan, *A Study On Turkish Criminal Trial System* (Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2010), str. 43.

Egipat

Egipat je u XIX vijeku započeo s obimnim reformama s ciljem približavanja krugu savremenih država. Široka autonomija, koju je Egipat uživao u okviru Osmanskog carstva, stečena borbom Muhammeda Alija, postepeno je razvijana u pravcu potpune samostalnosti. Posebnu ulogu u tome imao je njegov unuk Ismail-baša. Ovaj vladar Egipta koristio se svakom prilikom da osigura svojoj zemlji povoljniji položaj u odnosu na Visoku portu. U tom nastojanju nije se libio podmićivati osmansku administraciju, pa čak i samog sultana Abdulaziza (vl. 1861–1876). Do većeg reformatorskog talasa dolazi tokom druge polovine XIX vijeka. Odredbama mirovnog ugovora iz 1840. godine, postignutog u Londonu, Egiptu je data široka unutarnja autonomija u oblastima pravosuđa i finansija, izuzev u onim pitanjima koja se tiču potpisivanja ugovora s drugim državama. U drugoj polovini XIX vijeka započinje se s reformom postojećeg sudskog sistema. Naime, 1868. Nubar-paša u ime egipatske vlade obavijestio je strane sile o velikim novčanim iznosima koje je Egipat morao platiti po osnovu kapitulacija i tražio dozvolu za reformu sudova kako bi se efekti kapitulacija barem malo ublažili. Ubrzo je okupljena posebna međunarodna komisija koja je potvrdila ove navode i predložila uvođenje posebnih mješovitih sudova, ali je takav prijedlog naišao na protivljenje Francuske. Mješoviti sudovi uspostavljeni su 1875. Njihovo formiranje ubrzo je popraćeno donošenjem odgovarajućih procesnih zakona, a taj posao je povjeren francuskom pravniku Maitreu Manouryu, koji je u to doba bio angažovan kao sekretar Međunarodne komisije za uspostavu mješovitih sudova u Egiptu. Nakon što je uspostavljen mješoviti sudski sistem u Egiptu, vlada je 1880. odlučila unijeti više reda u sudove koji su se bavili rješavanjem sporova među samim Egipćanima. Stanje na ovim sudovima bilo je haotično, kako to ističe Ahmed Senhuri-paša (1895–1971). Osim šerijatskih sudova koji su važili za sudove opće nadležnosti, postojale su i druge sudske instance, kao što su trgovački sudovi i upravno-sudska tijela (medžlis), čiji se broj mijenjao tokom godina i koja su imala različite nadležnosti, zavisno od potreba vlasti. Opća karakteristika ovih upravno-sudskih tijela i sudova ogledala se u tome da su se koristili različitim izvorima prava, kao što su: šerijatski zbornici, zbirke fetvi, recipirani strani zakoni (Osmanski trgovački zakon, koji je u osnovi bio recipiran Francuski trgovački zakon), fermani osmanskih vladara, valijini zakoni, uredbe i običajno pravo. Ovakva razuđenost izvora prava otežavala je običnim ljudima, ali i sudijama da budu unaprijed upoznati s pravima i obavezama. Iako je reforma javnog prava (administrativnog i krivičnog) započeta još u vrijeme Muhammeda Alija (vl. 1805–1849), općenito govoreći, Egipat je kasnio s reformom pravosuđa, a samim tim i s

donošenjem nove regulative.¹³ Kancelarija javnog tužioca uspostavljena je čak i ranije pri “mješovitim sudovima”, nadležnim da rješavaju sporove Egipćana i stranaca, a prvi statut koji je pobliže uređivao njihovu organizaciju donijet je 1875. Tužioce je postavljao vladar i oni su na početku bili većinom Evropljani. Kasnije su na njihove pozicije imenovani Egipćani školovani u Francuskoj. Kada su 1883. uspostavljeni “nacionalni sudovi”, oni su imali javne tužioce koji su bili povezani s ministarstvom pravde. Kako je država bila pod britanskom upravom, za prvog tužioca imenovan je Britanac, a prvi Egipćanin na ovu poziciju stupio je tek 1895. godine. Njegova obaveza prvenstveno se sastojala u pružanju pomoći kraljevskom ministarstvu pravde s jedne strane i učestvovanju u posebnom inspektoratu sačinjenom prvenstveno od stranaca. Javni tužilac obavljao je dvije funkcije: istražnu i proceduralnu. Izvršna vlast nastojala je da u što većoj mjeri kontroliše rad ove institucije dodijelivši sebi ovlasti da imenuje, kontroliše i smjenjuje tužilačko osoblje. Zbog toga je britanska vlada ukinula poziciju istražnog sudije 1895. i njegove ovlasti dodijelila javnom tužiocu. Egipatski ustav iz 1923. dotakao se sudske i tužilačke funkcije u svega jednoj odredbi propisujući da će se imenovanje i rad tužilaštva regulirati posebnim zakonom. Brojni slučajevi ukazuju na činjenicu da je ovaj institut često zloupotrebljavan u političke svrhe i s ciljem eliminisanja političkih protivnika.

Potpisivanjem sporazuma o ukidanju kapitulacija u Montreauxu 1937. donesen je Zakon br. 49/1937, kojim je uspostavljen novi pravosudni sistem. Njime je propisano da tužilac pri mješovitim sudovima mora biti strani državljanin, a pri radu mu asistiraju po jedan viši tužilac egipatske nacionalnosti i jedan strane nacionalnosti. Podređenost tužilaštva izvršnoj vlasti trajala je sve do 1943, donošenjem Zakona br. 66/1943, kojim je propisana nezavisnost sudstva i tužilaštva od ostalih grana vlasti a kasnije i ukidanjem mješovitih sudova. Tužiocu su imenovani posebnim kraljevskim dekretom, a na poziciju bi stupali po polaganju zakletve pred kraljem i predstavnikom iz Ministarstva pravde. Pomoćni tužiocu imenovani su posebnim dekretom Ministarstva pravde na period od jedne do dvije godine. Za njihovo imenovanje bilo je potrebno ispuniti niz uvjeta uz položen odgovarajući stručni ispit. Uspostavljen je hijerarhijski sistem po principu da tužiocu s nižih instanci odgovaraju generalnom tužitelju, a on je skupa s ostalim službenicima odgovarao egipatskom Ministarstvu pravde, koje je imalo pravo izdavati upute i upozorenja ako pojedinci ne postupaju u skladu sa zakonom ili instrukcijama.¹⁴

13 Husein Kavazović, “Uvođenje sekularnog građanskog zakonika u Egipat: nacionalni građanski zakonik (qānūn al-madānī al-ahlī) iz 1883. godine“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, br. 45 (2016), str. 65-109.

14 Abdulah Khalil, „The General Prosecutor between the Judicial and Executive Authorities, u *Judges and Political Reform in Egypt*, Nathalie Bernard-Moruignon (ur.) (Cairo: The American University, 2008), str. 59-71.

Do značajnijih promjena dolazi nakon revolucije 1952. godine. Nova vlast zadržala je istražne postupke, koje su i dalje vodili tužioci. Nasuprot tome, pogoršan je položaj članova tužilaštva budući da je novim zakonima ministar pravde stekao pravo da razriješi dužnosti tužioca protiv kojeg se vodi disciplinski postupak. Nova vlada to je pravo proširila na sve članove tužilačkog vijeća. Jedini uvjet za njihovu smjenu bila je saglasnost Visokog savjetodavnog vijeća pri Kancelariji javnog tužioca ukoliko se radilo o nižim tužiocima, ili pribaviti mišljenje Visokog sudskog vijeća ako se radilo o generalnom tužiocu ili višim službenicima. Istovremeno, ministar pravde mogao je po prijedlogu generalnog tužioca članove ove institucije razriješiti s njihovih pozicija i prebaciti ih na druga mjesta bez prethodnog upozorenja. Novim zakonima donesenim tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka tužilaštvo je i dalje bilo predmetom kontrole izvršne vlasti. Novine u sudski sistem unesene su Zakonom br. 353/1952, kojim je ukinut institut istražnog sudije. Nova vlada osnovala je poseban Istražni odjel kako bi ograničila tužilaštvo u istraživanju krivičnih djela koja su počinjenili državni službenici, vojska i policija. Posljednji važniji zakon u ovoj oblasti donesen je 1972, a izmijenjen amandmanima 1984. i 2006. godine.¹⁵ U daljem razvoju ova služba kretala se između podređenosti izvršnoj ili sudskoj vlasti.¹⁶

Irak

Neke bliskistočne zemlje poput Iraka imale su drugačiji razvojni put javnog tužilaštva. Međutim, konture modernog tužilaštva pojavile su se tek tokom devetnaestog vijeka uspostavom britanske uprave. Do tada je ova zemlja bila sastavni dio osmanske države, koja je reformama krivičnog procesnog prava 1879. prva uvela ovu ustanovu u svoj pravni sistem, po uzoru na francusku legislativu. Bio je to tzv. sistem javnog tužilaštva civilnog prava, koji se analognom počeo primjenjivati u čitavoj carevini, uključujući i Irak. Ovakav sistem održao se sve do britanske okupacije Basre 1914/15. godine, kada je donesen posebni Zakon za okupirana područja. Područje primjene navedenog akta proširilo se i na Bagdad nedugo nakon dolaska Britanaca na vlast u toj oblasti. Zakon o krivičnom postupku Bagdada donesen je 1919, čime je istovremeno van snage stavljen raniji osmanski zakon o krivičnom postupku iz 1879. godine. Novim zakonskim rješenjima javni tužilac dobio je šira ovlaštenja u odnosu na ranije zakonodavstvo. Tako su mu pripala ovlaštenja da istražuje krivična djela i ispituje svjedoke i osumnjičene osobe. Time je britansko zakonodavstvo kombinovalo tužilačku i istražnu funkciju sadržanu u jednoj instituciji. Navedeni zakon propisivao je da te poslove može obavljati širi krug ljudi neovisno od tužioca.

15 Khalil, „The General Prosecutor between the Judicial and Executive Authorities“, str. 59-71.

16 Fikret Karčić, *Kroz prizmu historije* (Sarajevo: Centar za napredne studije, 2017), str. 329-330.

U stvarnosti je većinu ovih funkcija obavljala policija, što je 1925. dovelo do ukidanja javnog tužilaštva i delegiranja njegovih poslova na policijske organe. Po tadašnjoj preporuci generalnog direktora policije ministarstvo pravde imenovalo je šefa policije glavnim istražnim službenikom, a njegovog asistenta pomoćnim istražnim oficijom. Nakon ove intervencije policija je mogla direktno učestvovati u gonjenju i procesuiranju slučajeva, a sudije su bile obavezne raditi pod policijskim nadzorom. Ipak, godinu dana kasnije, ured javnog tužioca ponovno započinje s radom uz obrazloženje da je za djelatnost koju obavlja ovo tijelo potrebno posebno znanje i vještine, koje policijski službenici nemaju. Tužiocima su poslani u provincije Basru, Hilah, Dijalu i Bagdad. Pored funkcije krivičnog gonjenja imali su obavezu davanja pravnih savjeta i pomoći po zahtjevu ostalih organa vlasti. Ukoliko iz nekog razloga tužilac nije mogao učestvovati u procesuiranju krivičnog djela, mogao ga je zamijeniti policijski službenik.

Bagdadski zakon o krivičnom postupku prošao je kroz određene izmjene 1931. usvajanjem amandmana koji je predviđao osnivanje posebnog ureda javnog tužioca pod kontrolom glavnog tužioca u sklopu Ministarstva pravde. Istovremeno je predloženo da ministar pravde može imenovati nove tužioce ako je to potrebno, dok će u onim provincijama gdje nema tužilačkog ureda te poslove obavljati policijski organi. Ovim zakonskim izmjenama ostvarene su brojne promjene i u istražnoj fazi krivičnog postupka. Istragu je prema uputama suda obavljala policija zajedno s nižerangiranim službenicima u Ministarstvu pravde. Odgovornost tužilaca 1932. dodatno je proširena daljim amandmanima koji su utvrdili nadzor tužilaca nad radom istražnih organa u smislu pridržavanja postojećih zakona i uputa suda. Takav sistem ostao je nepromijenjen skoro četiri decenije. Na oblik tužilaštva kakav danas postoji uticala su dva zakona. Prvi je irački Zakon o krivičnom postupku iz 1971. i Zakon o javnom tužilaštvu br. 159 iz 1979, koji je prvi put predvidio djelovanje javnog tužioca na područje cijele države. Izvršene su promjene u strukturi i sastavu ureda javnog tužioca, koji se sastoji od glavnog tužioca, dva zamjenika i ostalih tužilaca. Novine uvedene ovim zakonom sastoje se u obavezi preispitivanja odluka istražnih, krivičnih i mirovnih sudova te obavezi vođenja postupka u slučaju odsustva istražnog sudije. Do konačnog odvajanja sudske i izvršne grane vlasti došlo je 2006, kada su tužiocima proglašeni sastavnim dijelom sudske djelatnosti. Time je omogućeno da Visoko sudsko vijeće Iraka može imenovati tužioce u svojstvu sudija pri krivičnim, istražnim ili prekršajnim sudovima. Prema članu 91. Ustava iz 2005. ovo vijeće daje prijedloge o imenovanju tužilaca, koji potom moraju proći kroz glasačku proceduru u parlamentu. Time je u cijelosti zaokružen pravosudni sistem Iraka, a tužiocima su u pogledu prava i obaveza potpuno izjednačeni sa sudijama.¹⁷

17 Madhat Al-Mahmood, *The Judiciary in Iraq: The Path to an Independent Judiciary and Modern Court System* (Bloomington: Iuniverse LLC, 2020), str. 95-100.

Liban

U Libanu do značajnijih reformi krivičnog prava dolazi 1944. usvajanjem novog Krivičnog zakona, koji su izradili libanski pravници. Rad na izradi ovog propisa započeo je 1939. a njegovim donošenjem stavljen je van snage do tada važeći osmanski krivični zakon iz 1868. godine. Sam tekst nastao je kao rezultat uticaja različitih pravnih sistema, prvenstveno francuskog, što je za cilj imalo stvaranje jednog akta koji je u sebi sadržavao učenja klasične škole krivične odgovornosti u kombinaciji s modernim učenjima o uticajima društvene sredine na počinjenje krivičnog djela. Zbog svoje kolonijalne prošlosti, libansko zakonodavstvo prvenstveno se oslanjalo na rješenja iz francuskog pravnog sistema, a u prošlosti je svoj uticaj imalo i osmansko te šerijatsko pravo. Četiri godine poslije donesen je i Zakon o krivičnom prostupku, koji je doživio dvije izmjene, 1950. i 1951. Njime je osnovan Ured javnog tužioca sa sjedištem u glavnom gradu, Bejrutu. Struktura tužilaštva sastavljena je po uzoru na francuski pravni sistem s izraženom hijerarhijom. Svaki tužilac dužan je poštovati svog nadređenog u okviru istog tužilačkog odjela. Pri apelacionim sudovima tužilačke poslove obavlja generalni tužilac (*Procureur général*) zajedno s pomoćnicima – javnim advokatima (*avocats généraux*), koji su pod kontrolom Ministarstva pravde. Pri apelacionim sudovima navedene poslove obavlja republički tužilac (*Procureur de la République*), koji je nadležan za cijelu državu, ali se njegovo sjedište nalazi u Bejrutu. Na samom vrhu nalazi se Ministarstvo pravde, koje, iako ne spada u sastav tužilačke strukture ove zemlje, ostvaruje svoj uticaj i kontrolu nad svim uposlenicima u kancelariji javnog tužioca posredstvom republičkog tužioca.¹⁸ *Conseil Supérieur de la Magistrature* je tijelo zaduženo za obrazovanje tužilaca i sudija, čije funkcije u ovoj zemlji spadaju u posebnu kategoriju magistratura. Nakon okončanog dodiplomskog studija, kandidati prolaze kroz dodatan studijski program u trajanju od dvije godine nakon čega započinju s praktičnom obukom u sudovima ili tužilaštvu. Visoko vijeće za magistrature izdaje preporuke i mišljenja libanskoj vladi o imenovanju pojedinih osoba na sudske ili tužilačke funkcije.

Jemen

Značajne promjene zabilježene su i u Jemenu tokom 70-ih godina prošlog vijeka. Naime, pred postojećim šerijatskim sudovima pojavljuju se dva nova procesna

18 Maya W. Mansour, Carlos Y. Daoud, *The Independence and Impartiality of the Judiciary - Lebanon*, (Copenhagen: Euro-Mediterranean Human Rights Network, 2010), str. 20.

subjekta: *mubāmī* – advokat koji zastupa privatne interese stranke u postupku i *naib*, javni tužilac koji predstavlja interese države. Tužilaštvo u ovoj zemlji upostavljeno je *Niyaba* zakonom 1977. a 1979. započelo je s djelovanjem na nižim nivoima vlasti, prvenstveno pokrajinskim. Član 17. ovog zakona propisuje da javni tužilac mora biti lice sa stečenom diplomom iz oblasti šerijatskog i svjetovnog prava s Univerziteta u Sani ili nekog drugog univerziteta na kojem se kao glavni predmet izučava šerijatsko pravo. *Niyaba* sistem uređen je po uzoru na egipatski model iz 1876, koji je za svoj uzor imao francuski sistem. Prije 1977. jemensko pravo nije poznavalo institut javnog tužioca, budući da islamska pravna tradicija na kojoj se ovo pravo zasniva takvu ustanovu ne poznaje, izuzev *hisbe* kao jedinstvene obaveze vladara da propisuje norme društveno prihvatljivog ponašanja radi što boljeg provođenja šerijata. Prije reformi također je postojala različita praksa u procesuiranju brojnih krivičnih djela, poput ubistva ili nanošenja povreda, kada su tužbu podizale isključivo žrtve, nasuprot kasnijoj *ex officio* praksi tužioca da samostalno goni počinioca djela. Pored standardnih poslova vođenja istrage i podizanja optužnice, naibi su obavljali i poslove svojstvene islamskom pravu, npr. vođenje brige o djeci bez roditeljskog staranja. Navedene promjene uticale su i na sam tok sudskog postupka, pa je tako sud s prijašnje pozicije pasivnog posmatrača prešao u aktivno svojstvo s pravom ispitivanja stranaka i svjedoka i predlaganjem procesnih radnji.¹⁹

Oman

Sudski i tužilački sistem u Omanu, sultanatu smještenom na jugu Arapskog poluotoka, nastao je pod uticajem *Common Law* sistema i islamskog prava. Uspostavljen je 1984. a sastoji se od osnovnih sudova nadležnih za rješavanje krivičnih stvari, šerijatskih sudova za pitanja porodičnopravne i lične prirode i trgovačkih sudova. Nezavisnost pravosuđa proklamirana je 1996. donošenjem Osnovne povelje. Ipak, pravosudna hijerarhija takva je da se pri samome vrhu u svojstvu apelacionog tijela nalazi omanski sultan, koji je ovlašten da razmatra apelacije s nižih sudova. Međutim, u praksi on se rijetko koristi ovim ovlaštenjima. Pri osnovnim sudovima na regionalnom nivou razmatraju se lakša krivična djela. Njihovim radom upravlja predsjednik, koji je direktno odgovoran sultanu. Za teža krivična djela nadležan je Centralni sud u Muskatu, a o njima odlučuje sudsko vijeće sastavljeno od predsjednika suda i dva člana. Pred ovim tijelom odlučuje se

19 Armando Salvatore, Mark LeVine, *Religion, Social Practice and Contested Hegemonies - Reconstructing the Public Sphere in Muslim Majority Societies* (London: Palgrave Macmillan, 2005), str. 212-213.

i o smrtnoj kazni, koja je zapriječena za najteža djela. Za njeno izricanje potrebna je saglasnost sultana. Ipak, posljednji slučaj smrtne kazne u Omanu zabilježen je 2001. Pri Centralnom sudu djeluje poseban odbor za žalbe u krivičnim postupcima zadužen prvenstveno za sudove prve instance. U pogledu krivičnog postupka, ne postoje pisane odredbe o načinu pokretanja postupka, dokazivanju ili drugim procesnim radnjama. Određena procesna pitanja uređena su omanskim krivičnim zakonom, koji ne precizira prava optužene osobe. Sudski postupak u ovoj zemlji nastao je kao rezultat pravne tradicije i prakse magistratskih (osnovnih) sudova. Policijski organi zaduženi su da optuženoj strani predstave sve dokaze i činjenice po kojima se ona smatra krivično odgovornom. Do okončanja postupka primjenjuje se presumpcija nevinosti, a optuženik ima pravo na ispitivanje svjedoka i očitovanje o izloženim dokazima. On može angažovati advokata iako mu to pravo nije izričito zagarantovano.²⁰ Javno tužilaštvo ovdje je novijeg porijekla, uspostavljeno 90-ih godina prošlog vijeka. U početku je ova ustanova bila u sastavu policijskih struktura da bi se 1990. izdvojila u zasebno tijelo pod kontrolom glavnog inspektorata omanske kraljevske policije. Dvije godine kasnije kontrolnu funkciju je preuzeo državni inspektorat. Do velikih pravnih reformi dolazi 1999. kada je u potpunosti promijenjena struktura tužilačke službe. Zakonodavno tijelo je prepoznalo potrebu stvaranja jednog zasebnog i nezavisnog tijela koje će se baviti krivičnim gonjenjem. Sultanovim dekretom br. 92/2001 uspostavljen je ured javnog tužioca (po uzoru na egipatski model) kao zasebno tijelo zaduženo za gonjenje počinitelja krivičnih djela i istragu, što je ranije obavljala policija. Dvije prethodno navedene djelatnosti su kumulativno stavljene u nadležnost istog tijela, za razliku od Libana i Maroka gdje su istražni poslovi u rukama istražnih sudija. Prvobitno je tužilaštvo bilo pod nadzorom inspektorata za carinske i policijske poslove da bi od 2011. ono postalo u potpunosti nezavisno.²¹

Saudijska Arabija

Tužilačka funkcija u Saudijskoj Arabiji je prisutna dugo vremena u pravnom životu ove zemlje. Prema ranijem pravu, funkciju javnog tužioca u Saudijskoj Arabiji obavljala su tri tijela: policija, vjerska policija i posebno žalbeno tijelo. Do značajnijih promjena je došlo 1989. kada je posebnim zakonom osnovan Biro za istragu i tužilaštvo, čime su prethodno navedene ustanove stavljene pod kontrolu

20 „Oman – Legal System“, dostupno na: <https://fanack.com/oman/society-media-culture/society/legal-system>, pristupljeno 4. 3. 2018.

21 Saif Al-Rawahi, „Crimes And Criminal Proceedings In Omani Criminal Justice System“, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 21:11, ver. 9 (2011), str. 48-58.

novoosnovane institucije. Čl.3 zakona propisano je osnivanje komisije zadužene za sprovođenje istrage, donošenje odluka o njenom pokretanju, sprovođenju kazni te drugim poslovima koje joj budu dodijeljene. Saudijsko ministarstvo pravde u svrhu ostvarivanja kontrole nad radom tužilaštva ovlašteno je da imenuje poseban Komitet, sačinjen od pet članova i potpredsjednika Biroa s ciljem analiziranja tužbi za teška krivična djela i onih slučajeva krivičnog gonjenja sprovedenog po uputama ministarstva.²² Sudski postupak regulisan je Zakonom o krivičnom postupku iz 2001, koji predstavlja prvu kodifikaciju te vrste u Arabiji. Značajan je po tome što za optužene osobe predviđa pravo na branioca tokom cijelog postupka, a 2013. uvedena je novina kod teških krivičnih djela da optuženi ima pravo na besplatnu pravnu pomoć u slučaju da ne može sebi priuštiti advokata.²³

Ujedinjeni Arapski Emirati

U Ujedinjenim Arapskim Emiratom 1938. formiraju se prvi oblici sudskog i tužilačkog sistema. Vrhovni vladar Dubajja, šaik Saeed bin Maktoum Al Maktoum tada je posebnom odlukom ovlastio svog brata šeika Hashra bin Maktouma Al Maktouma za rješavanje sporova između ljudi. Za glavnog sudiju u Dubajju 1956. imenovan je Mohammed bin Hashr bin Maktoum Al Maktoum, a uporedo se imenuje veći broj sudija za rješavanje sudskih sporova. Nayef Fort postaje sjedište sudskog aparata u Dubajju ali isključivo za sporove između domaćih državljana. Za strance je bila nadležna britanska kolonijalna uprava. Postojale su posebne sudije – *salfah* zadužene za sporove proistekle iz oblasti pomorstva i njime povezanih djelatnosti. Moderni sudski sistem uspostavlja se 70-ih godina donošenjem posebnih zakona kojima su osnovana tri suda: Sud I instance, Sud za građanske sporove i Žalbeni sud. Ovakva situacija trajala je sve do uspostave Ujedinjenih Arapskih Emirata 1971, nakon čega je došlo do određenih izmjena u postojećoj sudskoj strukturi, koja predstavlja posebnu i nezavisnu jedinicu u odnosu na pravosudni sistem emirata.²⁴ Pored sudstva radilo se i na osnivanju institucije javnog tužilaštva, pa je tako 1992. osnovano Javno tužilaštvo Dubajja (Dubai Prosecution Service – DPS) sa zadatkom sprovođenja istrage, optuživanja i ostalih procesnih radnji pri čemu su poštovani javni interesi dubajskog emirata.²⁵

22 Salman Muhammed Al-Subaie, *The Right to a Fair Trial under Saudi Law of Criminal Procedure A Human Rights Critique* (London: Brunel University, 2013), str. 64-66.

23 Abdulaziz K. Al-Hamoudi, *Criminal Defense in Saudi Arabia: An Empirical Study of the Practice of Criminal Defense in Saudi Arabia* (Washington: University of Washington, 2020), str. 27-28.

24 „About Judiciary History in Dubai“, (2020), hdstupno na: http://www.dubaicourts.gov.ae/jimage/Info_services/Eng/A1%20eng.pdf, pristupljeno 4. 5. 2018.

25 „Dubai Public Prosecution“, dostupno na: <http://www.nvsoft.com/portfolio/dubai-public-prosecution>, pristupljeno 4. 5. 2018.

Islamska Republika Iran

U Islamskoj Republici Iran, najvećoj šiitskoj zemlji Bliskog istoka, do modernizacije krivičnog prava i postupka dolazi nakon ustavne revolucije 1911. godine. Pristalice revolucije zalagali su se za stvaranje sekularnog pravnog sistema, po uzoru na francuski, čime se namjeravao ograničiti rad tadašnjih šerijatskih sudova. U ovom reformskom valu donesena su dva zakona. Prvi je bio Zakon o krivičnom postupku 1911, a godinu dana kasnije donesen je Krivični zakon, djelo francuskog pravnika Adolpha Piernya. Ova reforma nije imala značajnijeg uticaja u iranskom pravnom sistemu sve do dolaska Reze Pahlavija na vlast 1942, budući da je postojeći sistem vjerskih sudova i dalje nastavio s radom. Tako je 1926. donesen novi Krivični zakon dopunjen amandmanima 1940, a sudski postupak je 1932. zamijenjen novim propisom, koji je bio na snazi sve do islamske revolucije 1979. godine. Uspostavom novog režima pristupa se izmjenama pravnog sistema. Visoko sudsko vijeće 1983. donijelo je nacrt novog krivičnog zakona. Revolucionarno vijeće nije ga prihvatilo, ali je nakon intervencije ajatolaha Homeinija ovaj akt stupio na snagu na rok od pet godina. Posljednja značajnija izmjena u oblasti materijalnog krivičnog prava izvršena je 1991. donošenjem novog propisa na period od pet godina. Potom je ponovo produžavan još dva puta.²⁶

U skladu s ovakvom legislativnom dinamikom razvijala se i institucija javnog tužioca u državi. Zakonom o organizaciji pravosuđa iz 1911. razdvojeni su poslovi sudija i tužilaca pri sudovima prve i druge instance. Za imenovanje tužioca u to vrijeme bila je potrebna saglasnost višeg vjerskog sudije, *hakim-e-shara*. Tužilac je bio zadužen i za postupanje u slučajevima koji su se ticali neuračunljivih osoba i maloljetne djece pod nadzorom staratelja ili skrbnika. U slučajevima kada se radilo o djeci bez roditeljskog staranja, za postupanje je tužilac bio obavezan pribaviti saglasnost islamskih pravnika – mudžtehida. Moshir al-Dalwa, iranski ministar pravde u to doba, raspustio je 1911. cjelokupni pravosudni sistem zemlje s ciljem poboljšanja njegove efikasnosti. Formirao je nekoliko privremenih pravosudnih institucija, dok je s druge strane imenovao nove nosioce pravosudnih funkcija. Među njima je bio Ali Akbar Davar, javni tužilac za oblast Teherana. S promjenama se nastavilo tokom 30-ih godina, donošenjem niza zakona kojima se uređivala proceduralna materija i organizacija sudstva. Novi sistem izgrađen je po uzoru na francuski, budući da je prilikom izrade zakona anagažovan znatan broj stručnjaka iz Francuske, a i velik broj iranskih pravnika školovao se u toj zemlji. Uticaj je primjetan i u terminologiji, pa se tako za javnog tužioca upotrebljavao

26 Ziba-Mir Hosseini, „Sharia and National Laws in Iran“, u *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of Legal Systems in Twelve Muslim Countries in Past and Present*, Jan Michiel Otto (ur.) (Leiden: Leiden University, 2010), str. 318-371.

termin *pārka* (*parquet*), a prisutan je bio i termin *muddā'i el -umum*, koji je kasnije dobio svoju varijantu u farski jeziku – *dadsetan*. Takav sistem ostao je na snazi sve do završetka vladavine šaha Pahlavija. Tužilačka djelatnost je bila u sastavu Vrhovnog suda, najvišeg pravnog tijela u tom periodu. Posljednja razvojna faza ove ustanove započeta je nakon revolucije 1979. donošenjem novog ustava 1980. Njime je predviđeno da vrhovni lider imenuje glavno lice zaduženo za pravosuđe, a ono kasnije imenuje predsjednika Vrhovnog suda i glavnog tužioca. Tužilački poslovi podijeljeni su između revolucionarnog i civilnog tužioca sve do 1984, kada je došlo do njihovog ponovnog spajanja. Postoji i vojni tužilac zadužen za djela počinjena u okvirima oružanih snaga.²⁷

Afganistan

U Afganistanu je donošenjem novog ustava 1964. uspostavljena služba javnog tužioca (*sarnwal*). Prema odredbama ustava, zadatak *sarnwala* je istraživanje i procesuiranje krivičnih djela. Zakon o krivičnom postupku donesen je 1965. a sačinjen je od ukupno 500 odredaba koje uređuju sve faze krivičnog postupka: od pritvaranja, ispitivanja do konačnih stadija postupka. Iako je pisan po uzoru na tadašnje sovjetsko pravo, zakon je afganistanski pravni sistem približio zapadnoevropskoj pravnoj tradiciji. Njime je uređeno i pitanje nadzora nad sporovodnjem krivičnih sankcija te su razdvojena ovlaštenja policije i *sarnwala*.²⁸ Prvobitno je ovaj institut bio u sastavu Ministarstva pravde, da bi od 1987. bio pod kontrolom Revolucionarnog vijeća. Danas ono svoju djelatnost obavlja ponovno u okvirima Ministarstva pravde. Nakon uspostave talibanskog režima 1996, rad ove institucije obustavljen je, ali je ponovno uspostavljen za vrijeme vladavine predsjednika Karzaija. Prema podacima Međunarodne pravničke asocijacije, Kancelarija javnog tužioca u Kabulu broji oko 184 člana tužilačkog osoblja, od čega su 42 upućena na rad pri sudovima širom zemlje, što se smatra određenim napretkom u odnosu na 1980, kada uopće nije bilo aktivnih tužilaca. Osim Kabula, o načinu funkcionisanja ove ustanove u ostatku države nema dovoljno podataka. U pojedinim provincijama, primjerice u sjevernoafganistanskom Mazar e-Sharifu, tužilačku funkciju obavljala je samo jedna osoba sa vrlo ograničenim

27 Floor Williem, „Judicial and Legal Systems v. Judicial System in the 20th century“, *Encyclopaedia Iranica*, vol. XV, fasc. 2, pp. 204-215, dostupno na: <http://www.iranicaonline.org/articles/judicial-and-legal-systems-v-judicial-system-in-the-20th-century>, pristupljeno 10. 3. 2018.

28 Nadjma Yassari and Mohammad Hamid Saboory, „Sharia and national law in Afghanistan“ u: *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*, Jan Michiel (ur.) (Leiden: Leiden University, 2010), str. 275-316.

materijalnim resursima. Ključni problem ležao je u činjenici da su sprovođenje istrage i ostalih procesnih radnji obavljali vojni komandanti i pojedine milicije u toj oblasti.

Azerbejdžan

U Azerbejdžanu se razvoj tužilaštva može posmatrati kroz dva perioda: sovjetske uprave i moderne, nezavisne azerbejdžanske države. Azeri svoju samostalnost stiču tokom prve polovine XIX vijeka, preciznije potpisivanjem sporazuma u Gulustanu 1813. i Turkmenchayu 1828. godine. Samostalnost je trajala kraći period budući da na ovom području Rusija izvršava okupaciju i uspostavlja svoju vlast. Stvoren je novi administrativni i sudski sistem. Rusko pravo u ranijem periodu poznavalo je koncept javnog tužioca preuzet po uzoru na francusko rješenje, a ova ustanova s radom je počela 12. januara 1722. donošenjem posebnog dekreta tadašnjeg cara Petra I. Osnovna pravila o javnom tužilaštvu donesena su 1862. za područje cijele carevine, uključujući i Azerbejdžan. Pravila su predviđala posebnu tužilačku superviziju nad radom sudova, koju su tada u Azerbejdžanu obavljali tužioci u gradovima Baku i Yelizavetpol. Nakon Prvog svjetskog rata, u sklopu novoproglašene nezavisne azerbejdžanske republike, vijeće ministara ove zemlje 1918. donijelo je Uredbu o sudskoj komori Azerbejdžana koja se u znatnoj mjeri doticala i javnog tužilaštva. Međutim, 1920. proglašena je Sovjetska republika Azerbejdžan u sastavu Saveza sovjetskih socijalističkih republika (SSSR), kada je tadašnje revolucionarno vijeće dekretom stavilo van snage sve postojeće akte koji su regulisali uređenje azerbejdžanskog pravosuđa. U skladu s novim uređenjem, izvršni komitet nove sovjetske republike 1922. donio je poseban akt o osnivanju ureda narodnog tužioca za SR Azerbejdžan.

U daljnjem razvoju tužilačke ustanove bitnu ulogu imala su dva propisa donesena na nivou SSSR-a: Uredba o nadzoru javnog tužioca iz 1955. i Zakon o javnom tužiocu iz 1979. Azerbejdžansko tužilaštvo u današnjem obliku počelo se formirati proglašenjem nezavisnosti Azerbejdžana 1991. godine. Teško političko stanje u zemlji, ratovi sa susjednim državama, kriminal i korupcija bili su velik izazov za tadašnje pravosuđe. Ustav iz 1995. definisao je javno tužilaštvo kao zasebno, centralizovano tijelo koje s glavnim tužiocem na čelu kontroliše rad ostalih tužilaca na području čitave zemlje. Zakonom o javnom tužilaštvu (*Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu*) iz 1999. ovoj instituciji data su ovlaštenja vođenja istražnih i drugih procesnih radnji, primjene zakona, zaštite javnog interesa i sprovođenja operativnih aktivnosti. Ustavnim amandmanima 2002. javno tužilaštvo steklo je ovlaštenje da učestvuje u zakonodavnom postupku davanjem prijedloga novih zakona i izmjena postojećih.²⁹

29 „HISTORY“, dostupno na: <http://www.genprosecutor.gov.az/project/32/history>, pristupljeno 6. 5. 2018.

Zemlje koje pripadaju Common Law sistemu: Indija i Pakistan

Osim u područjima evropske kontinentalne pravne tradicije, koncept javnog tužilaštva razvijao se i u zemljama koje pripadaju Common Law sistemu, a to se najviše odnosi na nekadašnje britanske kolonije u južnoj i jugoistočnoj Aziji, Pacifiku, Africi i Americi. Kao dva primjera mogu se uzeti Indija i Pakistan. Republika Indija svoju nezavisnost stekla je 1949, oblikovana kao savez od 25 teritorija i 7 saveznih pokrajina.³⁰ Dugogodišnja britanska kolonijalna uprava nad ovim područjem uticala je na oblikovanje pravnog sistema ove države, koji se u suštini naslanja na tekovine engleskog običajnog prava. Zakonodavna nadležnost u ovoj zemlji ustrojena je na način da postoje oblasti čije regulisanje pripada isključivo indijskom parlamentu, pitanja koja su pod ingerencijom pokrajina i oblasti kod kojih je propisana zajednička nadležnost jednih i drugih tijela, s tim da se u slučaju sukoba propisa prednost uvijek daje onom propisu donijetom od strane saveznog parlamenta. Krivični sistem ove zemlje sastoji se od četiriju komponenata: istražne agencije (policija), pravosuđa, odjela za procesuiranje i kaznenopopravnih ustanova. Krivični postupak uređen je propisima indijskog krivičnog procesnog zakona iz 1973, po čijim odredbama se sprovode procesne radnje za krivična djela iz indijskog krivičnog zakona iz 1860. godine.³¹ Rad policije uređen je posebnim zakonom iz 1865. godine. Zadatak ovog tijela sastoji se u istraživanju krivičnih djela i njihovom daljem upućivanju na sud, u skladu s indijskim Zakonom o krivičnom postupku. Osim postojećih policijskih struktura posebnim zakonom iz 1946. osnovan je Centralni istražni biro (CIB). Zadatak CIB-a sastoji se u istraživanju djela počinjenih na području saveznih pokrajina te mogućnosti uzimanja u rad onih poslova pod nadležnošću saveznih država, uz prethodnu saglasnost centralne vlade. Pored Centralnog biroa postoje i druge savezne agencije, poput Carinske agencije i Porezne agencije.

Sudski sistem Indije sastoji se od četiriju instanci. Prvu, najnižu predstavlja magistratski sud zadužen za djela za koje su predviđene kazne do tri godine ili manje. Drugu instancu predstavlja viši magistratski sud za djela sa zaprijećenim kaznama do sedam godina. Na nivou distrikta postoje posebni distriktni sudovi za djela s propisanim kaznama preko sedam godina. Najviše tijelo jedne savezne

30 Prema popisu stanovništva iz 2011. u Indiji živi 1.210.569.573 stanovnika. Od toga 79,8% stanovništva pripada hinduskoj religiji, a 14,23% indijske populacije islamske je vjeroispovijesti, čime je Indija jedna od zemalja s najbrojnijom islamskom manjinom, zbog čega je i obuhvaćena ovim radom. Ostale zastupljene religije jesu budizam, kršćanstvo, džainizam i sikizam – vidi: <https://www.census2011.co.in/religion.php>, pristupljeno 21. 6. 2018.

31 Sunil Goel, *Courts, Police, Authorities & Common Man* (New Delhi: Srishti Books, 2005), str. 192.

države je Visoki sud, kao apelaciono tijelo čije su presude obavezujuće za sve niže sudske instance u jednoj pokrajini. Na saveznom nivou nalazi se indijski Vrhovni sud. Pred ovim tijelom razmatraju se žalbe u krivičnom i građanskom postupku koji su prethodno donijela ostala sudska tijela. Pristup Vrhovnog suda u procesuiranju predmeta selektivan je, a njegove odluke imaju ogroman autoritet i obavezujuće su za sve sudove u cijeloj Indiji.

Za krivično procesuiranje djela zaduženo je tužilaštvo. Nakon privođenja počinioca i sprovođenja istrage, tužilaštvo je zaduženo za sprovođenje krivičnog gonjenja. Za vrijeme kolonijalne vladavine i prije donošenja novog saveznog Zakona o krivičnom postupku iz 1973. tužilaštvo je djelovalo u okviru policijskih struktura, gdje su te poslove obavljali policijski službenici bez adekvatnog poznavanja prava, budući da su upravo ove strukture korištene kao sredstvo gušenja bilo kakvih oblika nezadovoljstava i pobuna protiv kolonijalne vlasti. Nakon 1973. ono se izdvojilo u zasebno tijelo pod upravom osobe posebno imenovane za tu poziciju poznatiju kao direktor tužilaštva. U saveznm državama tu funkciju obavlja viši policijski dužnosnik, a u drugima je to službenik koji djeluje pri distriktnom sudu. U svojstvu pomoćnika angažovani su i zamjenici direktora, pomoćni direktori i niz ostalih funkcionera. Tužiocima se pojavljuju pri magistratskim sudovima, na kojima za njihov rad odgovara direktor. Kod ostalih sudova, primjerice viših krivičnih sudova (*Session Court*), tužilačku djelatnost obavljaju javni tužiocima. Distriktni sudovi i viši krivični sudovi zajedno spremaju prijedlog pravnika koji mogu biti nominovani za tužilačku poziciju, gdje konačnu odluku o imenovanju donosi pokrajinska vlada. Bitno je istaknuti da ovako imenovani tužiocima nisu pod direktorovom kontrolom. Na sličan način ove osobe biraju i pri višem sudu. Najviši ustavnopravni autoritet jedne pokrajine predstavlja Advocate General, kojeg imenuje pokrajinski guverner s ovlaštenjem da se može obratiti bilo kojem sudu na određenoj teritoriji.³²

U Islamskoj Republici Pakistan, sistem krivičnog prava reguliše se kroz dva bitna zakona: Krivični zakon iz 1860. i Zakon o krivičnom postupku (CrPC) iz 1898, kojima je uspostavljen sadašnji sistem policijskih struktura, sudova, zatvorskih i drugih popravnih ustanova. Kao i u ostalim zemljama, odluku o pokretanju krivičnog postupka donosi javni tužilac. Kao i u Indiji, tužilačko tijelo bilo je u sastavu policijskih snaga, gdje su za poslove krivičnoprocesne prirode u svakoj pakistanskoj saveznoj državi bile zadužene osobe sa završenim studijem prava u zvanju nižeg inspektora ili višeg intendanta. Donošenjem posebne policijske uredbe 2002. došlo je do razdvajanja policijske i tužilačke komponente koja je

32 Madan Lal Sharma, „The Role And Function Of Prosecution In Criminal Justice“, str. 185-187, dostupno na: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No53/No53_21PA_Sharma.pdf, pristupljeno 21. 5. 2018.

stavljena u okvir Odjela za pravosuđe. Između 2003. i 2006. sve četiri pakistanske provincije usvojile su Zakon o osnivanju javnog tužilaštva (*Criminal Prosecution Service Act*) s ciljem osnivanja posebne službe radi efikasnijeg procesuiranja krivičnih djela. U svakoj provinciji djeluje po jedan pokrajinski tužilac, kojeg imenuje pokrajinska vlada. Hijerarhijski se ispod njega nalaze pomoćni tužioci i zamjenici. Na nivou distrikta postoje distriktni tužioci, njihovi zamjenici i asistenti.³³

Zaključak

Institut javnog tužilaštva u modernom svijetu danas ima veliki značaj. Preko ove institucije država je, putem svog predstavnika, tj. javnog tužioca, stekla isključivo pravo da krivično goni počinioca krivičnog djela. Na taj način suzbija se mogućnost upotrebe drugih, alternativnih sredstava ostvarivanja pravde i sankcionisanja kao što je npr. osveta. To je dugo stvaralo osjećaj pravne nesigurnosti i ugroženosti ljudskih prava i sloboda. Ideologija ljudskih prava historijski je stvorena kao instrument za sprečavanje i sankcioniranje zlostavljanja pojedinaca.

Značaj institucije javnog tužilaštva prepoznale su i prihvatile s vremenom brojne muslimanske zemlje. U njima se od XIX vijeka, a negdje i kasnije, pod uticajem modernističkih pokreta i sve većih potreba za demokratizacijom društva uvode nova pravna rješenja, koncepti i u pogledu gonjenja počinitelja krivičnih djela putem tužilaštva. Korišten je metod pravnog transplanta, u kojem su se preuzimala već postojeća pravna rješenja iz inostranih, najčešće zapadnoevropskih pravnih sistema i prenosila u druge. Odabir prava mogao je biti stvar dobrovoljnog izbora države koja želi da izvrši neke izmjene u svom pravnom sistemu ili rezultat dolaska jednog naroda u drugu državu gdje je već postojao određeni oblik državnopravnog uređenja.

Prvi svjetski rat doveo je do nestanka carevina u Evropi, uključujući i osmansku, a na njihovom nekadašnjem teritoriju uspostavljen je, osim Republike Turske, velik broj novih, nezavisnih muslimanskih država. Posebnu pažnju privlače države na području Bliskog istoka, nekadašnje osmanske teritorije, koje su zadržale znatan broj pravnih propisa iz osmanskog prava. Takva je situacija i s današnjim konceptom javnog tužioca, koji je u ove pravne sisteme došao iz francuskog prava u nekadašnje osmansko pravo za vrijeme tanzimata da bi se ono zadržalo do danas. Kao primjer za ovakvu tvrdnju mogu se uzeti uređenja javnog tužioca u Libanu, Iraku i Egiptu. Pored francuskog prava, javno tužilaštvo oblikovalo se i

33 Syed Junaid Arshad, „Criminal Justice System In Pakistan: A Critical Analysis” dostupno na: <http://courtingthelaw.com/2017/02/15/commentary/criminal-justice-system-in-pakistan-a-critical-analysis/>, pristupljeno 21. 4. 2018.

pod uticajem Common Law sistema, koji je na te prostore došao s britanskom kolonijalnom upravom. Ovdje se misli na Pakistan i Indiju, koji su znatan dio svojih pravnih sistema preuzeli iz Common Law doktrine. Ipak, ne može se reći da je ovaj institut u svim državama nastao u istom razdoblju i u istim okolnostima. Pojedine zemlje poput Saudijske Arabije, Omana i Ujedinjenih Arapskih Emirata javno su tužilaštvo uvele tek u drugoj polovini XX vijeka a dotada je te poslove u većini slučajeva obavljala policija.

Osim progresivnog razvoja u nekim državama zabilježeno je i određeno nazadovanje u razvitku javnotužilačke institucije. Islamska Republika Iran do revolucije 1979. imala je razvijen pravni sistem po uzoru na Francusku. Nakon islamske revolucije novouspostavljeni režim ukida sve postojeće pravne strukture i uspostavlja vlastiti pravni sistem pod znatnim uticajem vjerskih doktrina, u kojem tužiocima i ostali za svoj rad često treba da se konsultuju s vjerskim učenjacima, čime se autonomnost pravosuđa u znatnoj mjeri narušava. Slična je situacija i u Egiptu, gdje su zabilježeni brojni primjeri zloupotrebe tužilaštva od strane vlasti često u političke svrhe, a ponajviše radi obračunavanja s neistomišljenicima. Iz svega navedenog može se potvrditi teza profesora Alana Watsona da pravni transplant nikada ne može biti u potpunosti isti u svim zemljama pošto na njegovo oblikovanje i primjenu utiče niz faktora: kulturoloških, historijskih, tradicijskih i ponajviše vjerskih. Stoga se uvijek u pravnoj nauci traga za boljim rješenjima kojima će se odstraniti postojeći nedostaci.

Literatura

- „About Judiciary History in Dubai“, (2020), dostupno na: http://www.dubaicourts.gov.ae/jimage/Info_services/Eng/A1%20eng.pdf
- Al-Hamoudi, Abdulaziz K., *Criminal Defense in Saudi Arabia: An Empirical Study of the Practice of Criminal Defense in Saudi Arabia* (Washington: University of Washington, 2020)
- Al-Rawahi, Saif, „Crimes And Criminal Proceedings In Omani Criminal Justice System“, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 21:11, ver. 9 (2011)
- Al-Subaie Salman Muhammed, *The Right to a Fair Trial under Saudi Law of Criminal Procedure A Human Rights Critique* (London: Brunel University, 2013)
- Arshad, Syed Junaid, „Criminal Justice System In Pakistan: A Critical Analysis“, dostupno na: <http://courtingthelaw.com/2017/02/15/commentary/criminal-justice-system-in-pakistan-a-critical-analysis>
- Chief Justice Madhat Al-Mahmood, *The Judiciary in Iraq: The Path to an Independent Judiciary and Modern Court System* (Bloomington: Iuniverse LLC, 2020)

- Doğan, Selahattin, „Chiefs Of Public Prosecutors’ Administrative Duties And Authorities In Turkey Türkiye Cumhuriyet Başsavcılarının İdari Görev ve Yetkileri“ u: *Law & Justice Review*, 4:1 (2013)
- Floor, Williem, „Judicial and Legal Systems v. Judicial System in the 20th century“, u: *Encyclopaedia Iranica*, 15:2, dostupno na: <http://www.iranicaonline.org/articles/judicial-and-legal-systems-v-judicial-system-in-the-20th-century>
- Goel, Sunil, *Courts, Police, Authorities & Common Man* (New Delhi: Srishti Books, 2005)
- „Dubai Public Prosecution“, dostupno na: <http://www.nvssoft.com/portfolio/dubai-public-prosecution>
- Gökhan, Sezer, *A Study On Turkish Criminal Trial System* (Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2010)
- Hacı İbrahim Açıklı, *Foundation Of European Public Prosecutor’s Office and Its Prospect Effects On Turkish Prosecution System* (Maastricht: European Law School – Faculty of Law, 2011)
- „History of General Prosecution Office of the Supreme Court of Appeal“, dostupno na: <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/history/1085>
- „History of Public Prosecutor in Azerbaijan“, dostupno na: <http://www.genprosecutor.gov.az/project/32/history>
- Hosseini, Ziba-Mir, „Sharia and National Laws in Iran“, u: *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of Legal Systems in Twelve Muslim Countries in Past and Present*, Jan Michiel Otto (ur.) (Leiden: Leiden University, 2010)
- Karčić, Fikret, *Kroz prizmu historije* (Sarajevo: Centar za napredne studije, 2017)
- Kavazović, Husein, „Uvođenje sekularnog građanskog zakonika u Egipat: nacionalni građanski zakonik (qānūn al-madani al-ahli) iz 1883. godine“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, br. 45 (2016)
- Khalil, Abdullah, „The General Prosecutor between the Judicial and Executive Authorities“, u: *Judges and Political Reform in Egypt*, Nathalie Bernard-Morignion (ur.) (Cairo: The American University, 2008), str. 59–71.
- Mansour, Maya W., Daoud, Carlos Y., *The Independence and Impartiality of the Judiciary- Lebanon* (Copenhagen: Euro-Mediterranean Human Rights Network, 2010)
- „Oman – Legal System“, dostupno na: <https://fanack.com/oman/society-media-culture/society/legal-system>
- Salvatore, Armando, LeVine LeVine, *Religion, Social Practice and Contested Hegemonies- Reconstructing the Public Sphere in Muslim Majority Societies* (London: Palgrave Macmillan, 2005)
- The Judicial System Of Turkey And Organisation Of The Ministry Of Justice* (Ankara: The General Directorate Of International Law And Foreign Relations)
- Watson, Alan, *Pravni transplanti – Pristup uporednom pravu* (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010)
- Yassari Nadjma and Saboory, Mohammad Hamid, „Sharia and national law in Afghanistan“, u: *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*, Jan Michiel (ur.) (Leiden: Leiden University, 2010)
- Yenisey, Feridum, *Criminal Procedure Law in Turkey* (Lawrence: University of Kansas, 2015), dostupno na <https://law.ku.edu/sites/law.ku.edu/files/docs/istanbul/criminal-procedure-istanbul-2015.pdf>

The development of public prosecution in contemporary Muslim countries

Abstract

Among the achievements of legal modernization that gripped Muslim states during the 19th and 20th century was the introduction of public prosecution in their legal systems. It was a major step towards the creation of modern legal systems in these countries whose legal traditions did not know this legal institute. Its establishment had a dual role: building a stable legal system that would enable the protection of the rights and freedoms of all citizens, but also limit the right to prosecution exclusively to the state, thus eliminating the possibility of further abuses. This paper presents the development of public prosecution in thirteen modern Muslim countries in North Africa, the Middle East and South Asia. They approached the construction of this institute in various ways, and the prosecution, due to various political, legal, cultural and other circumstances, faced and still is exposed to challenges that significantly determine its current and future development.

Key words: public prosecutor's office, modernization, Muslim countries, criminal law